

ТУРИСТИЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ – ПІДХОДИ ДО ТИПОЛОГІЇ

Анотація: У статті розглянуті пропозиції щодо визначення основних типів «туристичного середовища» відповідно до розробленої автором типології туристичних утворень на основі «просторово-середовищного» підходу, в тому числі: середовища культурного, пізнавального, рекреаційного, екологічного, зеленого та сільського туризму.

Ключові слова: архітектура, туризм, середовище, простір, типологія.

На основі аналізу світової та вітчизняної науково-проектної практики в частині архітектурно-планувальної організації окремих видів туристичних утворень та їх фрагментів закладені основні підходи до класифікації типів туристичного середовища. При цьому, ставилось завдання не об'єктно-типологічного, а просторово-середовищного підходу до формування різних елементів туристичних систем.

Як було визначено автором, туристичні утворення є функціональною сукупністю елементів природного й антропогенного середовищ, перетворених для здійснення туристичної функції [1, с. 124]. В залежності від типу і масштабу утворення розрізняються рівні освоєння простору та ступені матеріально-соціально-культурного перетворення природного середовища на антропогенне.

Сучасні наукові дослідження визначають наступні рівні формування матеріально-просторових елементів антропогенного середовища: предметний (речі), предметно-просторовий (ансамблі і комплекси речей), об'ємно-просторовий (споруди), архітектурно-планувальний (ансамблі і комплекси споруд), планувальний (поселення), територіально-планувальний (системи населених місць); територіальний (системи розселення). Проблеми формування архітектурного середовища доречно розглядати лише на чотирьох з них, а саме: предметно-просторовому, об'ємно-просторовому, архітектурно-планувальному та планувальному [2]. На територіально-планувальному та територіальному рівнях, в свою чергу, вирішуються проблеми просторової організації елементів.

Отже, просторово-середовищний підхід розглядає питання організації просторів різних масштабів та створення у них цілісного середовища для здійснення туристичної діяльності як комплексну задачу, що вимагає взаємопов'язаного розвитку природних та штучних компонентів від

територіальних, планувальних рівнів - туристичних регіонів, районів, зон, ландшафтних комплексів - до вирішення архітектурних ансамблів, комплексів, окремих будівель, дизайну і облаштуванню штучно створеного середовища.

Головним завданням організації туристичного простору є розвиток, пристосування і благоустрій природних та штучних компонентів природного чи антропогенного середовища у «середовище туризму».

За визначенням «туристичне середовище – це предметно-просторове утворення (зона, комплекс), що поєднує туристично привабливі природно-ландшафтні комплекси та історико-культурні об'єкти з закладами туристичної інфраструктури та об'єктами громадського обслуговування функціональними, організаційними та транспортно-пішохідними зв'язками» [3, с. 63].

Транспортно-пішохідні зв'язки є одним з основних елементів формування туристичного середовища, оскільки на їх основі визначається маршрут і можливі переміщення відвідувачів у просторі. Маршрут розробляється на основі сценарної моделі сприйняття інформації у оточуючому середовищі. Тому маршрут є не просто системою переміщення людей, а просторовою структурою, яка стає організаційним компонентом формування середовища.

Відповідно до видів та форм туристичної діяльності найбільш поширеними видами середовища туризму в нашій країні є культурне, оздоровче, пізнавальне, рекреаційне та зелене; менш поширеними видами є екологічне та сільське.

Створення *середовища культурного туризму* характерне для історичних населених місць та великих міст з визначними об'єктами культурної спадщини та сучасного будівництва, з розвинутою системою громадського обслуговування, де існують умови для задоволення різноманітних потреб туристів (мистецьких, естетичних, розважальних тощо). Значне місце в організації культурного туризму займають відвідини музеїв, виставок, театрів, зоопарків та інших видовищних об'єктів, участь туристів в різних фестивалях, театральних конкурсах, міжнародних симпозіумах, спортивних заходах, туристичних виставках та салонах тощо.

Наприклад, в умовах Північно-Західного Причорномор'я найбільш виразним прикладом існування середовища культурного туризму є місто Одеса, яке має значну кількість архітектурних пам'яток, пам'ятників культури та мистецтва. Туристичними особливостями м.Одеси є також курорти – Аркадія, Лермонтовський, Куяльник, морські пляжі, об'єкти дозвілля та, власне, сама класична планувальна структура історичної частини міста.

На основі визначних місць, завдяки підвищеним інтересам туристів до досягнень науки й техніки, краєзнавства, етнографії, природних явищ формується *середовище пізнавального туризму*.

Так, середовище пізнавального туризму на території Великобританії формується у рамках проекту National Trail і складається з приморських шляхів - Південно- Західного, Пемброкшірського, Клівлендського та Норфолкського, та глибинних - Pennine Bridleway, Thames Path, Offa's Dyke Path, які об'єднують легендарні історичні місцевості, археологічні заповідники, національні парки та визначні природні ландшафтні комплекси. Створення розгалуженої мережі маршрутів пізнавального туризму на південному узбережжі у графстві Дорсет як альтернативи давноєвропейським приморським курортам Борнмуту, Пулу яскраво ілюструє сучасний концептуальний підхід щодо дотримання принципу антропогенного розвантаження прибережної смуги морів.

Яскравим прикладом створення із деградованої території середовища пізнавального туризму є проект «Місто мистецтв та наук» (Ciudad de las Artes y las Ciencias) у Валенсії. На його території розміщено п'ять об'єктів – Оперний театр, кінотеатр, планетарій та театр лазерних постановок, галерея, науковий музей та Океанографічний музей.

Надзвичайно поширеним у проектній практиці є створення *середовища рекреаційного туризму*, яке формується у рекреаційних зонах навколо міст, на узбережжях морів, річок та озер, у національних природних та регіональних ландшафтних парках. Воно утворюється за наявності сприятливих кліматичних умов, привабливих природних або штучно створених ландшафтів, рекреаційних та туристичних закладів, житлової забудови з рекреаційними функціями, дачних селищ, обладнаних пляжів тощо. Більше 50 % всього туристичного середовища України представлене саме рекреаційним середовищем.

Прикладів планувальних рішень таких рекреаційних зон надзвичайно багато. Одним з найсучасніших здійснених проектів створення рекреаційного середовища є аквальні житлово-рекреаційні комплекси у м. Дубаї – «Пальмовий острів» та «Світ». В цьому планувальному рішенні гармонічно поєднані малоповерхова котеджна забудова з висотними домініантами, вирішено пішохідно-транспортні зв'язки з континентальною частиною м. Дубай, створено умови для індивідуального відпочинку при наявності загальнодоступних пляжів та озелених територій.

На відміну від них у проекті острову YAS (ОАЕ) створюється активне рекреаційне середовище «люкс-класу», в якому пропонується розмістити автодром для проведення етапів змагань Формули-1 з центром Ferrari,

марини та яхт-клуби, гольф-клуб та готелі, що мають виразні архітектурні образи.

Аналогічними проектами є безліч поки що нереалізованих проектів, з яких чорноморськими є «Сакура», «Хомар», «Острів Югра» в акваторії Анапи, Темрюкського й Туапсинського районів РФ та ціла мережа островів під загальною назвою «Моністо» в акваторії Одеси.

Організація туристичного середовища у природному ландшафті визначається основними природними елементами: зеленими насадженнями; акваторіями та їх берегами; формами рельєфу. В залежності від статусу заповідності у структурі природних територій виділяються зони: загального користування – лісопарки, лугопарки, гідропарки, ліси; обмеженого користування – ботанічні сади, дендропарки, національні природні та регіональні ландшафтні парки; спеціального призначення – заказники, санітарно-захисні насадження. Активна туристична діяльність здійснюється у зонах загального та обмеженого користування, в яких формується *середовище зеленого та екологічного туризму*.

В умовах Північно-Західного Причорномор'я існують такі визначні об'єкти як Ботанічний сад Одеського національного університету та Ботанічний сад при ХДУ, дендропарки – «Червоноармійський», «Гетманівський», парки – «Дністер», «Влекруч-Негай», «Кардамичівській», «Коханівка», «Сергіївський», «Ракуловський», а також інші численні об'єкти, що мають рекреаційну та естетичну цінність. Саме в межах цих ландшафтних об'єктів формується *середовище зеленого туризму*.

На територіях національних природних та регіональних ландшафтних парків з метою відпочинку, екологічних екскурсій та природоохоронної освіти створюється *середовище екологічного туризму*, яке характеризується незначним антропогенним втручанням у природне довкілля.

Значну роль для розвитку екологічного туризму набувають національні природні та регіональні ландшафтні парки, що є насамперед об'єктами охорони природи у складі Національної екологічної мережі України. І хоча головним завданням цих об'єктів є збереження природного середовища, розвиток туристичного середовища в них є одним з перспективних напрямів. Створення середовища екологічного туризму, яке не порушує природного ландшафту можливе завдяки тому, що зони рекреаційного користування й наукових досліджень охороняються буферною зоною, де формується центр обслуговування, селищні та господарські зони. Зона пішохідних і транспортних зв'язків - це кільцеві або транзитні дороги, внутрішньо паркові шляхи (основні, режимні, господарські), ландшафтно-маршрутні коридори і туристично-екскурсійні траси.

У Північно-Західному Причорномор'ї існують унікальні території для розвитку екологічного туризму: біосферні заповідники – Дунайський та Чорноморський, природний заповідник «Сланецький степ», національні природні парки «Джарилгацький», «Білобережжя Святослава», «Бузький Гард», «Нижньодністровський», «Тузловські лимани», регіональні ландшафтні парки – «Тилігульський» та «Ізмаїльські острови», а також території водно-болотних угідь міжнародного значення («Озеро Кугурлуй», «Озеро Картал», «Система озер Шагани-Алібей-Бурнас»).

Наприклад, Дунайський біосферний заповідник, розташований на півдні Одеської області, має європейське значення та створений у складі заповідника «Дунайські плавні», Стенцівсько-Жебріяновських плавнів, біосферного резервату «Дельта Дунаю» (Україна) та лиманного комплексу «Разім-Синоє» (Румунія). Цей міжнародний біосферний резерват перспективний для розвитку як екологічного туризму (унікальний рослинний та тваринний світ, збережені екосистеми), так і рекреаційного туризму (на озерах та морському узбережжі), а також для аматорських традиційних форм природокористування – полювання та риболовства.

Що стосується *сільського середовища туризму*, то в Україні відсутня практика його спеціального проектування. Частіш за все середовище сільського туризму створюється на базі існуючих сільських поселень шляхом упорядкування території, пристосування сільського житла та окремих об'єктів для прийому туристів. Традиційні дачні селища та садівничі товариства також можуть слугувати прикладами середовища сільського туризму.

Туристично-привабливими об'єктами середовища сільського туризму є пам'ятки матеріальної культури (млини, вітряки, старовинні церкви тощо), традиції і ремесла. Привабливість сільських умов для туристів полягає не тільки у природному оточенні, але й у можливості перебування у тематичному середовищі – наприклад, у болгарській чи грецькій общині Причорномор'я.

Планувальна організація сільських поселень, де активно розвивається туризм, може бути удосконалена за рахунок створення таких нових атрактивних об'єктів, як «козацькі табори», «співочі поля», «кінні школи», «школи ремесел» та інших.

Прикладом створення сільського поселення у рекреаційних цілях є проект історико-розважального комплексу «Зелені Хутори Таврії», в рамках якого створені Музей побуту та Рибацький музей, кузня, Ткацький, Стрілецький та Медовий хутори, куток Травниці, майстерні гончарства та лозоплетіння, а також передбачено проведення кінних екскурсій та екскурсій

на торф'яні болота. Подібний приклад із зарубіжної практики – Dorfhotel Flesensee (Німеччина).

Всі вищенаведені особливості формування середовища різних видів туризму у процесі проектування та планування містобудівних об'єктів мають тенденцію до поєднання в різних варіантах: функцій культурного туризму з пізнавальним, пізнавального з рекреаційним, екологічного з зеленим та сільським туризмом.

Туристичне середовище не може бути уніфікованим, оскільки воно створюється на основі різних туристичних ресурсів: лісових та аквакомплексах, місцях розташування пам'яток архітектури, експозиційних зонах зоопарків та дендропарків, територіях розміщення готелів, виставкових та музейних комплексів, підприємств обслуговування тощо та потребує подальшої розробки планувальних та об'ємно-композиційних підходів до його проектування.

Літератури:

1. Пантюхіна О. Ю. Принципи та методи формування приморських територіальних систем туризму (на прикладі Північно-Західного Причорномор'я): дис. на здобуття наук. ступеня канд. арх.: спец. 18.00.04 – "Містобудування та ландшафтна архітектура" / О. Ю. Пантюхіна. – К: КНУБА, 2012.-186с.
2. Шебек Н. М. Архітектурне середовище у категоріях системології / Н.М. Шебек // Організація комфортного середовища життєдіяльності міських поселень: зб. наук. праць / Під ред. В. В. Куцевича. – К.: КиївЗДНІЕП, 2008. – с. 218-226.
3. Панченко Т. Ф. Туристичне середовище: архітектура, природа, інфраструктура/ Т. Панченко. -К: Логос, 2009

Аннотація: В статті розглянуті пропозиції по визначенню основних типів «туристического середовища» по розробаній автором типології туристических образований на основі «пространственно-средового» підходу, в том числі: середовища культурного, пізнавального, рекреаційного, екологічного, зеленого і сільського туризму.

Ключевые слова: архітектура, туризм, середовище, пространство, типологія.

Abstracts . The article deals with proposals for the definition of the main types of «tourist environment», according to the author developed a typology of tourist entities on the basis of «space-environmental» approach, including: protection of cultural, educational, recreational, environmental, green and rural tourism.

Key words: architecture, tourism, environment, space, typology.